

Lokalhistorisk Forening i **HILLERØD** KOMMUNE

MEDLEMSBLAD

1993-3

FLYGTNINGE PÅ GRUNDTVIGS HØJSKOLE

På Grundtvigs Højskole levede man i alle krigsårene i frygt for, at den tyske værnemagt skulle beslaglægge skolen til troppeindkvartering.

Man nåede imidlertid helt frem til marts 1945, før skolen måtte lukke, og på dette tidspunkt var kravet fra tysk side rømning af alle bygningerne til tyske flygtninge.

Margrethe Christiansen fortæller i skolens årsskrift (1945) om de foranstaltninger, man fra den tid, da flygtningene begyndte at komme til Danmark, havde gjort på skolen med henblik på en mulig beslaglæggelse: Møbler, tøj, porcelæn, køkkeninventar, henkogte madvarer brændsel m. v blev i videst muligt omfang flyttet bort fra skolen. Det måtte foregå i største hemmelighed.

Man havde fået hjælp til opmagasineringen hos naboer eller hos andre af skolens venner, i et enkelt tilfælde så langt borte som i Harløse.

På vinterkursusets sidste skoledag, den 25. marts, blev højskolen om formiddagen adviseret af skolebestyrer Stenberdt, Marie Mørks Skoler, om at der kunne forventes en henvendelse fra tysk side med krav om rømning på korteste tid.

Opringningen kom kl. 17, og umiddelbart efter indfandt der sig en tysk officer på højskolen. Han krævede, at alt (tilbageværende) indbo, møbler, porcelæn, sengetøj m. m. skulle stilles til rådighed fra den 27. marts kl. 12.

Om eftermiddagen den 26. ændredes tidspunktet imidlertid til samme dags aften, og der blev straks sendt 50 tyske soldater ud på skolen. De skulle være behjælpelig med at bære beboernes private ejendele ud på plænen.

Så kom flygtningene, og de tog straks alle bygningerne i besiddelse, også uhusene, som de efter aftalen ikke skulle have haft adgang til. Men de rykkede uden videre ind. I svinestalden spiste de svinefoderet, og i hønsehuset tog de alle æggene - og der stilledes vagter ud hos hønsene for at sikre sig de æg, der blev lagt.

Skolen var indrettet til daglig beboelse for ca. 150 mennesker, men nu skulle den give plads til over 500. Der blev strøet halm i gymnastiksalen og skolestuerne, så nogle kunne sove her, mens de mere heldige fik overladt elevværelserne.

Flygtningene, der med korteste varsel var rykket ind på højskolen i marts 1945, opholdt sig her et år, hvorefter de blev overført til de større lejre, der efterhånden oprettedes forskellige steder i landet.

Hovedparten af de tyskere, der blev sendt til Danmark i krigens sidste tid, kom fra den del af Tyskland, som blev overtaget af Polen eller Sovjetunionen. De var altså hjemmehørende i Østpreussen, Danzig, Pommern m. v.. Det angives, at der ved kapitulationen i maj 1945 var knap 250.000 flygtninge i Danmark - desuden et betydeligt antal syge eller sårede soldater - og de sidste blev ikke hjemsendt (til Vesttyskland) før i foråret 1949.

I Hillerød politikreds blev antallet umiddelbart efter den 5. maj optalt til 2.069, heraf var der 520 på Grundtvigs Højskole, 337 på Luthersk Missionsforenings Højskole, 70 på "Skovlyst" og 96 på Missionshotellet. I Nødebo blev der skaffet plads til 115.

Der foreligger ikke mange oplysninger om, hvorledes dagligdagen formede sig for flygtningene. At pladsforholdene på Grundtvigs Højskole var særdeles ringe, er allerede berørt. De mange mennesker kunne færdes i parken, men der var forbud mod at forlade "lejren".

Denne sidste bestemmelse fremgår af arbejds- og socialministeriets reglement for tyske flygtninge i Danmark, men den blev tilsyneladende ikke overholdt så længe. For Hillerøds vedkommende blev det ret hurtigt muligt for flygtningene at gå i kirke.

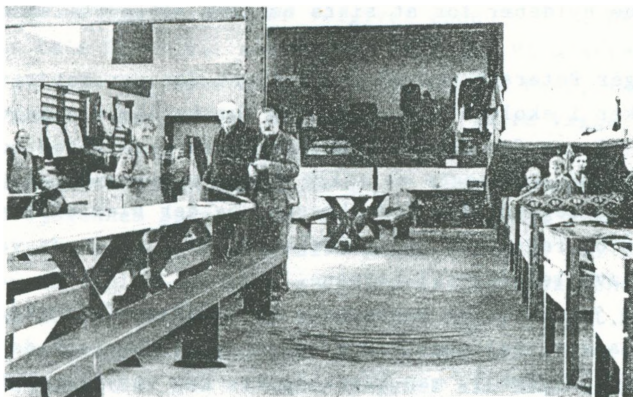
Af nævnte ministeriums kostreglement (af 24. maj 1945) fremgik, at den daglige ration af fødevarer pr. person var 350 g rugbrød, 125 g sigtebrød, 20 g smør, 25 g kødpålæg, 25 g ost og 15 g sukker. Desuden tildeltes der pr. uge 1900 g kartofler samt 1400 g hvidkål, gulerødder eller kålrabi m. m. samt 120 g gryn, 50 g kød og 1,15 l skummetmælk. Det giver i alt 2035 daglige kalorier. Normalforbruget for

en voksen mand, der ikke arbejder, regnedes til 2400-2600 kalorier pr. dag i datidens Danmark.

Ved ankomsten til de danske flygtningelejre var der mange gamle og syge, og den spartanske kost har ikke fremmet muligheden for, at de i forvejen ofte underernærede mennesker kunne blive restitueret. Den lange tur fra hjemlandet havde ofte budt på utrolige vanskeligheder.

Det kan derfor ikke overraske, at dødeligheden var stor. På højskolen blev der indrettet et kapel under den åbne veranda til forstanderboligen, og til tider benyttedes også det store kælderrum under køkkenet.

En del blev begravet på Nyhuse kirkegård, hvor man en tid kunne se nogle simple trækors på gravstederne, andre fandt deres sidste hvilested i Tjæreby. Om der også blev begravet flygtninge i højskolens park, således som det senere blev berettet, har ikke kunnet bekræftes.

Flygtninge i højskolens gymnastiksal

I Henrik Havreheds store bog "De tyske flygtninge i Danmark 1945-1949" anføres, at der i dag (dvs. 1987) findes 37 kirkegårde med gravsteder for 14.900 flygtninge og 10.250 tyske soldater. Oprindeligt fandtes der begravelser på 475 danske kirkegårde. I samme bog nævnes der i øvrigt ikke et eneste sted noget om flygtningene i Hillerød - formodentlig fordi de ikke var her så længe.

Som omtalt måtte alle skolens beboere flytte ud, da der skulle indrettes flygtningelejr, og dette er naturligvis en væsentlig årsag til, at man har så lidt viden om de fremmedes vilkår i dagligdagen.

Bedst indsigt i forholdene fik nok de to familier, der boede i "Ole Jensens Hus". Det er den ældre, stadig eksisterende, villa beliggende tæt ved den i 1986-87 nedrevne hovedbygning.

Ole Jensen var lærer ved højskolen 1895-1934, og han boede med sin familie i huset til 1948. I lejligheden på første sal logerede Inger og Emil Petersen i den tid, der skrives om her. De var lærere på skolen, og Inger Petersen har meddelt flere af de oplysninger, som nærværende artikel bygger på.

Hun fortæller, at Ole Jensens voksne datter, Asta, ret hurtigt begyndte at hjælpe børnene på højskolen. Hun gav dem papir, og hjalp dem med at lave papirflyvere, og hun skaffede hyldebær for at sikre børnene vitamintilskud til kosten.

Inger Petersen fortæller også, at der var ret mange mennesker i skolens omegn, der på forskellig vis søgte at mildne kårerne for de fremmede. Der blev oprettet et velfærdsudvalg, som søgte at sikre flygtningene en bedre kost end den i reglementet foreskrevne, og der blev også skaffet træ og redskaber til træarbejde, således at de voksne kunne lave legetøj til børnene.

Ved juletid blev beboerne i "Ole Jensens Hus" og mange andre danske inviteret til at se en udstilling af de træarbejder (legetøj), man havde lavet. Der var blevet fundet plads til udstillingen på loftet i den bygning, der rummer foredragssalen og nogle elevværelser. Her er der et ret stort åbent loftsrum med et par tagvinduer, og Inger Petersen fortæller, at det var meget imponerende at se, hvad man havde formået at lave med de enkle midler: Meget sindrige stykker legetøj med snoretræk eller andre ting, der var rene kunstværker.

*

For de danske myndigheder gik bestræbelserne ret hurtigt efter kapitulationen ud på at samle de mange flygtninge i

et fåtal af større lejre, således at de beslaglagte skoler, idrætshaller, hoteller m. v. kunne frigøres til det oprindelige formål.

I den tid, højskolen var beslaglagt, boede forstanderfamilien (C. P. O. Christiansen) på "Amtstuegården". Dette meget rummelige hus var hovedbygning i den planteskole, der lå ved Harløsevej, næsten lige over for højskolen. Planteskoleområdet er nu udstykket til de mange parcelhusgrunde i "Forfatterkvarteret".

På "Amtstuegården" havde man afgivet plads til en meget stor del af højskolens opmagasinerede ejendele, og der var også blevet stillet nogle værelser til rådighed for familien Christiansen, således at denne fik en hel lille lejlighed.

Fru Christiansen skriver i skolens årsskrift (1946) om de første måneder efter flygtningenes bortrejse: "En af de sidste Dage i Februar ringede Telefonen: Flygtningene er borte, nu maa De selv passe paa, at Varmeapparaterne ikke fryser, selv om Skolen ikke er frigivet endnu ..... Det viste sig, at hele Huset var sortvægget af Fugt. Vi maatte have kraftig Varme paa hele Skolen, og det varede Uger, inden Mallerne kunde komme i Gang med nogenlunde tørre Vægge. Flygtningene havde ikke ødelagt Huset med Vilje. Men ..... og naar alle disse Mennesker et Par Gange om Dagen staar i Kø i deres Træfodtøj gennem Spisesalen, Anretterværelset, Køkkenet og Bryggerset, saa kan ingen Gulve holde til det. ...."

Men nu skulde der rettes op. Først Desinfektionen, som var ved at tage Vejret fra en i flere Uger. .... Hvordan skulde de (håndværksmestrene) faa Svende til alt det Arbejde paa saa kort Tid, saa vi kunde begynde til Maj? ....."

Man kom i gang med sommerkususet til normal tid (3. maj) med knap 150 elever, og i efteråret 1946 fejredes det 50-års jubilæum for skolens oprettelse i 1895, som oprindelig var planlagt til at blive afholdt i oktober 1945 - en bevæget og meget usædvanlig periode i skolens historie var afsluttet.

*

Efter at flygtningene var blevet overført til lejre i Jylland (bl. a. Grove ved Karup og Ålborg) og efter, at de senere kom tilbage til (Vest)tyskland, har Inger Petersen brevskslet med et par af de kvinder, hun havde en vis kontakt

med på højskolen. Frau Fränze Patzke har skrevet fra Grove ved Karup den 5. marts og den 21. maj 1947 samt fra Lübeck den 9. maj 1948, og Frau Anna Sehring har sendt et brev fra Hameln (Niedersachsen) den 12. marts 1947.

I dette sidste gives der udtryk for en stor taknemmelighed for den direkte hjælp, tyskerne fik fra privat dansk side og for den støtte og opmuntring, det var at møde medfølelse og forståelse under de vanskelige vilkår i Danmark.

Hameln, d. 12. III. 47

Sehrgeehrte Frau Petersen!

Nachdem wir nun schon seit Dezember in Deutschland sind und uns etwas eingelebt haben, ist es mir ein Bedürfnis Ihnen einen Gruss zu senden und unser Ergehen zu schildern. Zunächst aber möchte ich Ihnen, liebe Frau Petersen, sowie Ihrem werten Herrn Gemahl, nochmals meinen innigen Dank für alle Liebe und Fürsorge, die Sie uns haben angedeihen lassen, aussprechen. Es war so recht und in der Fremde und in der Not so liebe Menschen und soviel Mitgefühl zu finden. Wir sprechen so oft von Ihnen und gedenken Ihrer in Liebe und Dankbarkeit, wir haben und werden nichts vergessen. Unsere Fahrt nach Hornbæk verlief ganz gut. Wir erhielten ein hübsches Zimmer in einem Hotel an der See, es war warm und die Verpflegung gut. Bei unserem ersten Kirch-

Da brevet tillige giver et indtryk af de tragiske hændelser og utrolige oplevelser under flugten fra de østtyske landsdele, og da der tillige skrives om besværet med at få "indrejsetilladelse" til Vesttyskland, medtages her i oversættelse et uddrag af Anna Sehrings brev:

Ved vor første kirkegang havde vi den store glæde at finde min broder. Der var en præst der, som havde en liste over flygtninge i Flensborg; der fandt jeg min broders navn. Snart modtog vi også den første post fra Tyskland; det var et brev fra min mand, som havde været i amerikansk fangenskab, men som var blevet løsladt

i august 1945. Også fra min broder og fra min søster fik vi breve. Vi var lykkelige ved at erfare, at vore nærmeste var i live. Efterretningerne var ellers meget triste, thi 20 af vore slægtninge er døde under flugten og de efterfølgende strabadser. To af mine kusiner er druknet sammen med alle deres børn. Min søster var fra 22. januar til 20. juni 1945 på flugt fra Breslau, over Berlin og Hamburg til Erlangen i Bayern. Denne var deres mål. (De var) hele tiden på landevejene og hver nat sammen med forskellige mennesker; de har oplevet frygtelige ting, endog paratyfus. Min niece har skrevet om sin flugt, det er rystende at læse. Min mand havde fundet min søster, og opholdt sig der nogle uger. Min broders familie befandt sig til for nylig i Danmark, men er nu også kommet hjem. Vore bekendte, som var blevet i Zoppot, havde oplevet skrækkelige ting under russerne og Polen, og blev derefter udvist. Selv om vi mistede alt, er vi glade for, at vi ikke blev i Danzig-Zoppot. Her i Hameln i Niedersachsen har min mand fundet et andet hjem; han har været heldig: En stilling og en pæn bolig. Vi har her to værelser, meget godt møbleret, med små tæpper og fjerdyner - hos en venlig, ældre dame. Vor rejse til Tyskland kom ret pludselig: Min mand havde sørget for indrejsetilladelse, med militærregeringens stempel. Fru Ranck og fru Patzke er stadig i Danmark. Jeg glemte at skrive, at vi i juli 1946 blev flyttet (fra Hornbæk) til Ålborg. Der boede vi i en barak. Jeg var talsmand (Betreuerin) for 250 flygtninge; det var meget vanskeligt. I Hornbæk havde jeg, før overflyttelsen til Ålborg, den glæde at forberede mine elever til den første altergang. Det var mig til stor glæde. .... Hjemrejsen forløb meget godt, også min mor har overstået alt, selv om det var meget koldt. Her i Hameln ventede min mand os. Gensynsglæden var stor. Jeg var dog rystet over hans udseende. Han er frygtelig mager, kun skind og ben. Jeg bestræber mig nu på at give ham noget nærende, men det lykkes mig ikke rigtigt; der mangler fedt. ... Jeg vil dog ikke beklage mig; alle her har det jo på samme måde. Min mor er glad ved, at hun har fået samlet os alle. Nu har jeg, kære fru Petersen, forhåbentlig ikke berettet så meget, at .....

Anton Mariegaard

FORSIDEBILLEDET er en grafisk fremstilling af flygtningestrømmen fra de østtyske havne. Den gælder for perioden medio april - medio maj 1945. Det ses, at København og Kiel modtog det største antal mennesker. Blandt de danske havnebyer gik der også flygtningeskibe til Sønderborg, Nyborg, Århus, Rønne og flere andre - endog til så små havne som Masnedø, Fakse Ladeplads og Klintholm på Møen.

De anførte tal for København angiver 69.000 flygtninge, 60.800 sårede og 14.410 soldater. Det skønnes, at der i tiden januar - maj 1945 blev evakueret over 2 millioner mennesker fra havnene i Østprøj-sen, Pommern og Danzig. Det er den største transport ad søvejen af mennesker inden for et så kort tidsrum, man nogen sinde har det. Der deltog over 800 skibe, lige fra slagkrydsere og lazaretskibe til fiskeskuttere og slæbebåde.

I hele perioden søgte de allierede at uskadeliggøre flest mulig skibe i Østersøen, og der blev sænket mange fartøjer med flygtninge. Korsene, der er indtegnet på kortet, markerer sænkede skibe.

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>